

КУЛЬТУРА ФАХОВОЇ МОВИ

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2022.96.19>

УДК 81'276.6:31.:81'342.8/9

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО НАГОЛОШУВАННЯ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ СТОМАТОЛОГІВ

ЛЕЩЕНКО

Тетяна Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та
гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету,
вул. Шевченка, буд. 23, 36000,
м. Полтава, Україна
E-mail: tetyana.57@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4682-3734>

Tetiana

LESHCHENKO,

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian
Studies and Humanitarian Training,
Poltava State Medical University
36011, Poltava, 23 Shevchenko Street
Ukraine;
E-mail: tetyana.57@ukr.net

ЖОВНІР

Марина Миколаївна,

кандидат філологічних наук, викладач
кафедри українознавства та
гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету,
вул. Шевченка, буд. 23, 36000,
м. Полтава, Україна,
E-mail: m.zhovnir@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8498-9802>

Maryna

ZHOVNIR

PhD in Philology, Lecture of the
Department of Ukrainian Studies and
Humanitarian Trainin, Poltava State
Medical University 36011,
Poltava, 23 Shevchenko Street,
Ukraine;
E-mail: m.zhovnir@gmail.com

Проаналізовано специфіку наголошування лексики в межах стоматологічного дискурсу. Здійснено спробу дослідити наукову мову стоматологічної сфери, висвітлити характерні особливості наголошування фахової мови стоматологів, детально схарактеризувати найпоширеніші акцентуаційні помилки в їхній професійній комунікації. Зафіксовано випадки неправильного й недоречного послуговування акцентом у фахових термінах. Запропоновано нормативні варіанти акцентуації високочастотних терміноодиниць стоматологічної галузі.

Ключові слова: стоматологічний дискурс, мовна норма, акцентуаційна норма, наголос.

У лінгвістичних джерелах мовну норму традиційно тлумачать як найбільш доцільний варіант вимови, формо- і словотворення, а також уживання різнорівневих лінгвальних одиниць на певному етапі розвитку мовної системи. Процеси нормування, лінгвістичного впорядкування й правописного становлення мови тісно пов'язані з культурою фахового її вияву – особливого функціонального різновиду літературної мови, який обслуговує професійну сферу діяльності.

Пильну увагу лінгвістів і лінгводидактів привертають різні типи дискурсів, ключові й специфічні риси їхньої лінгвальної реалізації. У цій розвідці апелюємо до потужного мовного потенціалу наукових стоматологічних текстів. Спираючись на тезу про те, що «для повноцінності писемного наукового мовлення в цій галузі важливо дотримуватися норм уживання лексичних, граматичних і стилістичних ресурсів сучасної української мови» [Лещенко 2018 б: 69], а також використовуючи праці дослідників (М. Д. Гінзбург, Н. В. Зелінська, А. П. Коваль, М. І. Кочан, О. Ю. Лаврінець, Т. О. Лещенко, Л. І. Мацько, Н. Ф. Непийвода, П. О. Селігей, О. М. Семенов, Т. П. Тернавська, А. В. Ткач та ін.), які скерували свої наукові пошуки на проблематику внормованості мовних засобів фахового наукового тексту, підкреслюємо нагальну потребу розгляду питань, прямо чи опосередковано пов'язаних з аспектами нормативної відповідності й комунікативного потенціалу наукової мови фахівців стоматологічної сфери. Переконливості цим міркуванням додають факти невідповідності практики наукового текстотворення узуальним мовним нормам, що спричиняє викривлення смислу висловленого й написаного під час текстосприйняття і його інтерпретації.

Аналіз термінологічного континууму тієї чи тієї галузі зумовлений практичними потребами послуговування нормативними варіантами як у щоденному фаховому спілкуванні, так і в науковому, освітньому, художньому й інших галузевих дискурсах. Нормалізації спеціальної лексики, відмежованої від загальноживаної, поступовому усуненню мовних вад і появі наукових досліджень високої якості передують надскладний процес усвідомлення тими, хто створює науковий текст, потреб і норм зразкового мововжитку у сфері науки, а стоматологам – передовсім у межах стоматології й медицини загалом.

Нині в українській лінгводидактиці прослідковуємо тенденції до аналізу й поліаспектного опису континууму мовних недоречностей наукового дискурсу на українськомовному матеріалі (Я. Ю. Вакалюк, Л. Г. Василенко, С. П. Гриценко, С. Ю. Дев'ятко, Г. О. Золотухін, Т. О. Лещенко, Н. П. Литвиненко, Л. Г. Лісовий, Н. В. Мисник, Л. А. Пиріг, Г. В. Навчук, О. Б. Петрова, І. В. Семенко, Л. О. Симоненко, А. В. Ткач, І. Є. Томка, В. Г. Юфименко та ін.), а також фіксуємо дослідження в цьому аспекті стоматологічного наукового тексту (Н. В. Бондар, М. М. Жовнір, Т. О. Лещенко, Т. В. Шарбенко, В. Г. Юфименко тощо).

Попри вагомій напрацюванні щодо проблем нормативності й анормативності лінгвального втілення наукової думки фахівців стоматології, деякі важливі аспекти цієї проблеми ще лишаються поза увагою дослідників. Так, низку праць присвячено окремим питанням унормованості й упорядкованості граматики, лексики, девіацій під час термінотворення в межах наукового фахового стоматологічного дискурсу, його стилістичної досконалості й комунікативної довершеності, тоді як акцентологічний рівень усе ще лишається не вивченим, що визначає актуальність нашої розвідки.

Релевантність дослідження помилок у наголошуванні термінів зі сфери медицини, зокрема стоматології, детермінована незаперечною потребою формувати не лише вміння правильно оформлювати наукову думку на письмі, а й омовлювати її, ведучи наукову дискусію, транслюючи свої ідеї, гіпотези, думки й переконання.

Свого часу О. О. Потєбня слушно зауважив: «Все, що зупиняє увагу на самому слові, будь-яка не тільки нечіткість, але помітна незвичність його відволікає увагу від змісту» [Потєбня 1985: 28]. Ми переконані, що навіть незафіксовані в письмо-

вому форматі випадки неправильного наголошування, зокрема й термінів, доцільно кваліфікувати помилками в мовленні, тобто «негативним мовним матеріалом» [Бацевич 2000: 5]. Їх потрібно уникати, а за наявності – позбуватися. У сприянні цьому вбачаємо незаперечну актуальність і своєчасність розвідок, у яких на матеріалі української мови науковці здійснюють цілісний багатовимірний опис нормативного втілення наукової думки на кожному з мовних рівнів, аналіз відхилень від усталеної норми з урахуванням унікальної власне мовної специфіки різних типів наукового дискурсу, зокрема й стоматологічного.

Мета статті – висвітлити особливості наголошування у фаховій мові стоматологів, проаналізувати найпоширеніші акцентуаційні помилки. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) висвітлити теоретико-методологічні основи нормування мови науки; 2) проаналізувати специфіку наголошування лексики в межах стоматологічного дискурсу; 3) запропонувати нормативні варіанти акцентуації часто вживаних терміноодиниць стоматологічної галузі.

Комунікація – особливий модус існування живої людської мови, якому властива специфічна категоріальна організація засобів лінгвокоду. Особливості використання мовних елементів під час спілкування передбачають не лише послуговування допустимими засобами, а й урахування правильності їх уживання. Так, за твердженням Т. О. Лещенко, «рівень володіння базовими нормами й дотримання правил уживання лексичних, граматичних і стилістичних ресурсів сучасної української мови не лише забезпечують логічність, точність і коректність викладу фактажу, а й упливають на процес виформовування колективної мовної особистості сучасного лікаря-стоматолога» [Лещенко 2021: 85]. Неусвідомлення цього й будь-які мовні хиби під час спілкування не лише пересвідчують у незнанні мовцем базових норм сучасної української мови, а й перешкоджають формуванню взірцевої компетентнісної моделі мовної особистості фахівця певної галузі, стоматолога зокрема. Натомість мовець, який засвоїв засадничі норми мови і вправно володіє фаховим словом, ясніше й точніше спроможний передавати наукову думку, правильно її оформлювати й матеріалізувати в слові.

Фахова мовна культура – поняття складне й багатогранне. Правильне мовлення передбачає глибоке усвідомлення мовцем основ граматичної будови мови, її лексичного ладу, сти-

лістичної організації і, безсумнівно, норм вимови. «Першим, нижчим, рівнем опанування літературною мовою слід уважати правильність мовлення, а другим, вищим, – культуру мовлення (мовленнєву майстерність), що можлива лише за умови оволодіння літературним мовленням, його граматичною правильністю», – зауважує М. Я. Пентилюк [Пентилюк 2018: 125].

Певною мірою справедливим видається міркування про те, що сформуванню мовленнєвої компетентності, порівняно із граматичною чи лексичною, у край важко. Пояснення цьому – усна форма її реалізації, а також вплив інших мов як наслідок міжмовних контактів, діалектні розбіжності у вимові, залишки архаїчних акцентуаційних традицій і, звісно, специфіка українського літературного наголосу – його рухомість і варіативність. Дослідниця Н. Д. Бабич переконана, що акцентуаційні норми мають еталоном живе народнорозмовне мовлення, тому вони частіше змінюються, відбувається їх уточнення, що (разом зі впливом діалектного мовлення й поширеної російськомовної практики) є однією з причин появи типових помилок у наголошуванні слів [Бабич 1990: 33].

Чимало проблем виникає і з нормативним наголошуванням фахової лексики. Нам імпонує думка Л. Ф. Хохрякової: «Порушення акцентуаційних норм (правильного наголошування) призводить до закріплення ненормативного наголошування більшості фахової термінології і, як результат, до мовної безграмотності й неохайності» [Хохрякова 2012: 287]. Тож, коли йдеться про акцентуаційну компетентність фахівців тієї чи тієї галузі, у свідомості багатьох людей вимова асоціюється з мовною культурою загалом. Нехтування орфоепічними традиціями й усталеним форматом постановки наголосів як у словах, що входять до активного повсякденного слововжитку, так і в термінолексемах, використовуваних для обслуговування конкретної галузі, ладні спричинити акцентологічний хаос і плутанину. Аби уникнути цього й популяризувати взірцеву фахову мовну культуру, потрібно безупинно вдосконалювати мовну грамотність і вправність у володінні фаховим словом, звертаючи увагу на кожен з основних рівнів мовної системи.

Як відомо, норми вимови закріплюють наголос у слові, регулюють літературну вимову окремих звуків і звукосполучень. У сучасній українській літературній мові наголос силовий, вільний і рухомий, а наголошуваними можуть бути початковий, серединний і крайній склади. У наголошуванні лексем

прослідковуємо чітку систему, яка може порушуватися при виникненні варіантного акцентування. Незнання норми в таких випадках спричиняє сумніви чи труднощі носіїв мови щодо вибору правильної форми. Спробуймо з'ясувати, як варто наголошувати слова й терміни, уживані на позначення медичних / стоматологічних явищ і понять, а також ті лінгвальні одиниці, які активно функціонують у науковому дискурсивному полі.

Безсуфіксні, здебільшого префіксальні, іменники чоловічого роду – віддієслівні, рідше – відіменникові – у сучасній українській літературній мові за чинними нормами наголошуються по-різному. Варіативна акцентуація пояснюється давніми дериваційними процесами. Нині частина і загальноновживаних слів, і термінологічних мають наголос на першому складі – в одних випадках він припадає на префікс, в інших – на корінь: *орган, апекс, вузол, клапан, череп, штекер, лайнер, плагер, важіль, наріст, набряк, виступ, розмір, розріз, розтин, прикус, відділ, штифт, модуль, стержень, засіб, кальцій, корінь, набряк, сепсис, лазер, шпатель, раїпіль, філер, онлей, оверлей, пінлей, пустер, праймер, гребінь, брекети, догляд, дотик, подих, онік, камінь, корпус, скейлер, мітчик, стоїнер, вузлик* тощо.

Прикметно, що іменники з префіксом *ви-* завжди мають наголошений префікс: *вистил, вишал, вивих, вигин, висип, виступ, виріст, вибій, виріб, вигляд, вивар, викид, випар, винос, виріз, випуск, віруб, висів, виблиск, вімір* тощо.

Наголошування іменників чоловічого роду з префіксом *роз-* варіативне – префіксальне, кореневе, подвійне: *розріз, розбір, розпір, розчин, розсип, розціп, розтяг, розтруб, розтік, розтин, розлад, розпад, розплав* (але: *розруб – розрубі, розбіг – розбіг, розлід – розлід*), *розлам, розгин, розгін, розвал, розкол, розмив* тощо.

Попри те, що кореневе наголошування таких іменників трапляється рідше, в активному слововжитку – терміни з наголошеним другим складом: *відгин, наліт, фінір, абсцес, вінір, дентикль, глосит, різець, моляр, дентин, гачок, пінцет, нарів, гнійник, агент, цемент, відвар, забій, застій, суглоб, рубець, корсет, канал, каркас, масаж, гнояк, правець, прокол, шаблон, тампон* тощо.

Двоскладовим іменникам чоловічого роду, які в однині мають наголошений перший склад, властива флексійна акцентуація у формі множини: *череп – черепи, штифт – штифти, сектор – сектори, вектор – вектори, вузол – вузли* тощо. Таке

наголошування прослідковуємо в усіх відмінкових формах. Наприклад: *штифти́* – *штифти́в* – *штифта́м* – *штифти́* – *штифта́ми* – *штифта́х* – *штифти́*; *вектори́* – *векторі́в* – *вектора́м* – *вектори́* – *вектора́ми* – *вектора́х*.

Зауважимо, що паралельно функціонує досить велика група іменників із нерухомим наголосом, локація якого не змінюється з утворенням форм множини: *симпто́м* – *симпто́ми*, *проте́з* – *проте́зи*, *орган* – *органи*, *пінце́т* – *пінце́ти*, *ште́кер* – *ште́кери*, *кола́нс* – *кола́нси*, *мамело́н* – *мамело́ни*, *прику́с* – *прикуси*, *кла́мер* – *кла́мери*, *кла́пан* – *кла́пани*, *зародо́к* – *зародки*, *лайне́р* – *лайнери*, *опа́кер* – *опа́кери*, *пла́зер* – *пла́зери*, *ву́злик* – *ву́злики*, *при́лад* – *прилади* тощо.

Таку закономірність простежуємо й у більшості двоскладових термінів-іменників жіночого роду, які закінчуються на *-ка* – вони у відмінкових формах множини мають наголос на закінченні: *сі́тка* – *сі́тки*, *ски́бка* – *ски́бки*, *стрі́чка* – *стрі́чки*, *бля́шка* – *бля́шки*, *ді́рка* – *ді́рки*, *ду́жка* – *ду́жки*, *пля́шка* – *пля́шки*, *скля́нка* – *скля́нки*, *кі́стка* – *кі́стки* тощо.

Варіативність акцентуаційних традицій української мови ще раз потверджує наявність нерухомого наголосу у двоскладових терміноодиницях жіночого роду: *сті́нка* – *сті́нки*, *лу́нка* – *лу́нки*, *ла́нка* – *ла́нки*, *сі́тка* – *сі́тки*, *ши́йка* – *ши́йки*, *ши́на* – *ши́ни*, *вкладка* – *вкладки*, *вту́лка* – *вту́лки*, *ка́па* – *ка́пи*, *плóмба* – *плóмби*, *пу́льпа* – *пу́льпи*, *вту́лка* – *вту́лки*, *га́йка* – *га́йки*, *за́йда* – *за́йди*, *пла́вка* – *пла́вки*, *фре́за* – *фре́зи* тощо.

Префіксально-суфіксальні іменники – і чоловічого, і жіночого роду – наголошені переважно на корені: *ві́дби́ток*, *ула́мок*, *відрóсток*, *дова́жок*, *обро́бка*, *обто́чка* тощо, проте в таких словах фіксуємо й префіксальну чи подвійну акцентуацію: *за́стілка*, *за́чіска*, *підсти́лка*, *по́значка*, *налі́пка*, *насі́чка* тощо.

Трапляються й інші приклади акцентологічної рухомості, які спостерігаємо при словотворенні. На них варто звернути особливу увагу, адже неправильне наголошування може спричинити не лише викривлення смислу висловленого, а й термінологічну плутанину: *ка́рієс* – *ка́ріозний*, *я́сна* – *ясе́нний*, *че́реп* – *чере́пний*, *ши́йка* – *приши́йковий*, *ни́рка* – *нирковий*, *гні́й* – *гні́йний*, *ви́разка* – *виразко́вий*, *го́спіта́ль* – *госпіта́льний*, *зуб* – *зубча́стий*, *кі́стка* – *кістко́вий*, *пере́тинка* – *перетинко́вий*, *пісо́к* – *піско́вий*, *кла́пан* – *клапа́новий*, *ша́р* – *шаро́вий*, *натя́жка* – *натя́жний*, *налі́пка* – *налі́пний*, *сли́з* – *слизовий*, *слюда́* – *слюдя́ний* тощо.

У двоскладових іменниках на *-тт(я)* нормативним є флексійне наголошування: *зняття, гниття, лиття, злиття, покриття, життя* тощо. Натомість акцентуація трискладових іменників на *-нн(я)* детермінована наголосом твірного дієслова: *стражда́ти* → *стражда́ння*, *вмира́ти* → *вмира́ння*, *гої́тися* → *гої́ння*, *зцілюва́ти* → *зці́лення*, *лікува́ти* → *лікува́ння*, *пломбува́ти* → *пломбува́ння*, *свердлі́ти* → *свердлі́ння*, *змика́ти* → *змика́ння*, *пошкоджува́ти* → *пошкодже́ння*, *скорочува́ти* → *скороче́ння*, *перемі́чувати* → *перемі́щення*, *онімі́ти* → *онімі́ння* тощо.

Іменники-терміни на *-аж, -ак, -ит, -іт, -ор, -ізм, -изм, -ист* мають наголос на останньому складі: *кюре́таж, бандаж, нажда́к, композі́т, папілі́т, механі́зм, органі́зм, метаболі́зм, бруксиз́м, гермети́зм* тощо.

Іменники, здебільшого терміни на позначення хвороб чи інших патологічних станів, із основою на *-оз* мають флексійну акцентуацію: *глосо́піро́з, глосо́пто́з, фіброма́то́з, гіперосто́з, дискерато́з, фагоцито́з, хейло́з, дисбактеріо́з, керато́з, ексхімо́з, некро́з, папіломато́з, цино́з* тощо.

Наголос у терміноодиницях – іменниках жіночого роду на *-ація, -яція* – на суфіксальному складі: *десквама́ція, дисеміна́ція, дегенера́ція, екстирпа́ція, деформа́ція, екзартикуля́ція, екскоріа́ція, контаміна́ція, крeпiта́ція, пальпа́ція, еліміна́ція, iнвaгiна́ція, iнфiльтра́ція, iррадіа́ція, обтура́ція, бiфурка́ція* тощо.

Складні терміни здебільшого мають два наголоси – головний і побічний: *денти́ногене́з, рентге́нографі́я, рефлексоаналгезі́я, екзартикуля́ція, електрофоре́з, склоіономер, мікрооргані́зм, енаме́лобла́ст, каналонаповнювач, дерматостоматит, ма́кроабра́зія, діате́рмокоагуля́ція, електроодонтодіагно́стика, електрозбудли́вість, каріесоге́нний, мезіодиста́льний, внутрішньоро́товий, е́ндодонти́чний* тощо. Впадає в око й словесне розмаїття із варіантним наголошуванням: *ті́льце – ті́льце́, яду́ха – яду́ха, ці́лина – ці́лина, за́сік – за́сік, межиплі́ччя – межиплі́ччя* та ін.

Прикметники з погляду акцентуації становлять своєрідний морфологічний клас, оскільки переважна більшість із них – це похідні ўтвори, що виникли і від інших частин мови, і від власне прикметників. «У цілісній системі наголошування прикметників існують певні закономірності, простежуються відповідні тенденції», – слушно зауважує дослідник В. М. Ви-

ницький [Винницький 1984: 71]. Так, суфіксальний наголос мають прикметники з суфіксами *-альн(ий)*, *-анн(ий)*, *-арн(ий)*, *-ат(ий)*, *-езн(ий)*, *-енн(ий)*, *-еньк(ий)*, *-еч(ий)*, *-іл(ий)*, *-лив(ий)*, *-ок(ий)*, *-оч(ий)*, *-уват(ий)*, *-уч(ий)*, *-уц(ий)*: *спеціальний*, *полірувальний*, *фронтальний*, *запальний* (від *запál*, пов'язаний із хворобою *запáлом*, але *запальний* – гарячий, завзятий), *візуальний*, *катаральний*, *лікувальний*, *спонтанний*, *ливарний*, *нуклеарний*, *плацентарний*, *парапульпарний*, *пульпарний*, *атомарний*, *стаціонарний*, *протезний*, *одонтогенний*, *екзогенний*, *гладенький*, *змертвілий*, *вцілілий*, *скам'янілий*, *шкідливий*, *глибокий*, *широкий*, *робочий*, *скроневий*, *слизовий* тощо.

Варто звернути увагу на наголоси в таких словах: *зумовий* – *зумовий*, *пінистий* – *пінистий*, *невидимий* – *невидимий*, *насадний* – *насадний*, *зародковий* – *зародковий*, *глотковий* – *глотковий*, *осередковий* – *осередковий*, *перегнутий* – *перегнутий*, *гноєвіддільний* – *гноєвіддільний*, *двовігнутий* – *двовігнутий*, *камфорний* – *камфорний*, *ввігнутий* – *ввігнутий*, *цементовий* – *цементовий*, *синявий* – *синявий*, *серединний* – *серединний*, *запліснявілий* – *запліснявілий*, *зачатковий* – *зачатковий*, *зігнутий* – *зігнутий*, *паропровідний* – *паропровідний*, *лицевий* – *лицевий* тощо.

Окремо зупинимось на лексичному й граматичному диференціюванні слів за допомогою наголосу. У сучасній українській літературній мові активно вживаються слова, в яких наголос – це засіб розрізнення і лексичного значення, і граматичної форми слова. Мовимо про словорозрізнявальну, форморозрізнявальну й семантико-граматичну функції наголосу, які сформувалися внаслідок складних мовних процесів і давніх змін в акцентуаційних парадигмах.

У простудійованих зразках стоматологічного дискурсу фіксуємо приклади розпізнавання значень слів з однаковим фонемним (графемним) ладом за допомогою акцентуалізації. Цю закономірність спостерігаємо у фонемно ідентичних парах слів різних морфологічних класів, які збігаються за своїм фонемним вираженням, але мають різне наголошування. Таке розрізнення притаманне різнонаголошеним словоформам із повним фонемним збігом у межах і однієї, і різних морфологічних груп: *назубок* (напилок) – *назубок* (грунтовно, дуже добре), *лікарський* (пов'язаний із лікарем) – *лікарський* (пов'язаний із лікарями, медикаментами), *характерний* (специфічний) –

характерний (норовливий), *відбірний* (добірний) – *відбірний* (призначений для відбору), *пересічний* (середній) – *пересічний* (перехресний), *нарізний* (окремія) – *нарізний* (із нарізами, який використовується для нарізування), *накладка* (предмет гіпсової накладки) – *накладка* (накладання), *клеїка* (склеювання) – *клеїка* (ж.р. від *клеїкий* – який прилипає, липне), *частковий* (неповний) – *частковий* (властивий окремі частці, пайовий), *спірний* (суперечний) – *спірний* (спритний, швидкий), *складний* (доладний) – *складний* (не простий), *відрубний* (відокремений, уривчастий) – *відрубний* (який відрубється), *типовий* (характерний) – *типовий* (зразковий, стандартний) тощо.

Особливу увагу привертають терміни, які побутують у мовленні здебільшого з неправильним акцентом. Приміром, іменник *щелепа* в лексикографічних працях уживаний з кількома значеннями «1. Одна з двох лицьових кісток, в яких тримаються зуби. 2. Пластинка із вставними зубами; зубний протез. 3. Деталь машини, механізму, інструмента тощо, призначена для закріплення, захоплення або подрібнювання чого-небудь» [СУМ 1980 XI: 580], утім, наголошування його стало. Варто підкреслити, що наголос на першому складі зберігається при словозміні (і в однині, і в множині): *щелепа* – *щелепи* – *щелепі* – *щелепу* – *щелепою* – *на щелепі*; *щелепи* – *щелеп* – *щелепам* – *щелепи* – *щелепами* – *на щелепах*, як і в прикметнику: *щелепний* та ін. Часті (за нашими спостереженнями) випадки суфіксальної акцентуації – це відхилення від норми.

Наводимо приклади зафіксованого в зразках наукових стоматологічних текстів контекстуального слововжитку розглядаємих лексем: *щелепний кут*, *щелепний суглоб*, *щелепний протез*, *щелепний нерв*, *щелепна шина*, *щелепна кістка*, *зубощелепний* (сегмент), *скронево-нижньоощелепний* (суглоб), *щелепно-лицева* (ділянка), *щелепно-під'язиковий* (м'яз), *верхньоощелепна* (порожнина), *підщелепна* (слинна залоза) тощо.

Іменник *ясна* функціонує в українській мові лише у формі множини і з наголосом на першому складі. У дискурсі активно транслюються поєднання похідних прикметників *ясенний* (край, жолобок, сосочок), *ясенна* (рідина, кишень, маска, щілина), *ясенне* (прикріплення, з'єднання, просочування, рубцювання), *ясенні* (кишені, ділянки, борозни) тощо.

На жаль, часто трапляється й невнормоване наголошування похідних – іменників, прикметників – від базового в стоматології терміна *шійка*, одним із кодифікованих значень якого є

«вузька частина якогось предмета» [СУМ 1980 XI: 450]. Підкреслимо, що акцент на корені статичний при словозміні: «Обидві частини сполучаються між собою вузьким **перешійком**, який стискається щелепно-під'язиковим м'язом»; «Досить часто карієс локалізується в **пришийковій** ділянці вестибулярних поверхонь бічних і фронтальних зубів – **пришийковий**, або **цервікальний**».

Висловлені в цій статті міркування – це лише спроба вирізнити, описати основні особливості наголошування лексем, зокрема й термінів, уживаних у науковій мові стоматологів, а також частково систематизувати складні випадки акцентуації.

Ми переконані, що нехтування узуальними мовними нормами знижує академічну потужність і цінність наукового вузько-спеціалізованого тексту. Досконале володіння теоретичними фаховими знаннями й використання стрижневих методологічних алгоритмів з опертям на багаторічний професійний досвід не в змозі компенсувати брак мовної компетенції. Для нехай не взірцевого, але правильного лінгвального оформлення наукової думки потрібно опанувати базові норми сучасної української літературної мови й уміло екстраполювати їх у площину фахового спілкування.

Культура фахової мови – важливий сегмент професійного зростання. Для сприйняття й повноти розуміння наукового усного й писемного слова, частин і фрагментів тексту чи висловлення слід ретельно попрацювати над унормованістю, що допоможе продуктивно виконати їхні найважливіші «функції – інформативну, епістемічну (наукове тлумачення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань) і гносеологічну (пізнавальну, спрямовану на розширення знань)» [Лещенко 2016: 140].

Важливим складником взірцевого вузькофахового мовлення слугує нормативна акцентуація. Вагомим засобом корегування неправильного наголошування вважаємо ознайомлення зі специфікою акцентуації фахової лексики, урахування інваріантного наголошування слів-термінів, а також порівняння усталених, на жаль, часто неправильних варіантів уживання наголосів із їхніми нормативними еквівалентами.

Перспективи подальшого вивчення полягають, по-перше, у детальному аналізі наголошування фахової лексики стоматологів; по-друге, у створенні мінісловника, труднощів акцентуації терміноодиноць зі стоматологічної сфери.

- Бабич Н. Д.* Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990.
- Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000.
- Словник української мови: в 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.
- Винницький В. М.* Наголос у сучасній українській мові. Київ: Радянська школа, 1984.
- Лещенко Т. О.* Контраст взірцевої та реальної компетентнісних моделей мовленнєвої особистості сучасного лікаря-стоматолога. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 48, т. 1. С. 85–88.
- Лещенко Т. О.* Стоматологічний науковий дискурс: питома українське vs. іншомовне в термінології. *Молодий вчений*. 2018. № 9.1 (61.1). С. 69–74.
- Лещенко Т. О.* Стилiстична самобутнiсть i внормованiсть мовних засобiв наукового тексту як детермінанта якостi наукової статтi. *Вiсник проблем бiологiї i медицини*. 2016. №.1, т. 2 (127). С. 140–146.
- Пентилюк М.* Граматично правильне мовлення як основа запобiгання комунікативнiй девіантностi. *Науковi записки Нацiонального університету «Острозька академiя»*: Серія «Філологія». 2018. №68. С. 124–131.
- Потебня О. О.* Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
- Хохрякова Л. Ф.* Акцентуаційна норма – одна з головних категорій орфоепічної культури фахового мовлення юриста. *Актуальні проблеми науки та освіти*: Зб. матеріалів XVII підсумк. наук.-практ. конф. викл. МДУ. Маріуполь: МДУ, 2015. С. 287.

REFERENCES

- Babych, N. D. (1990). *Fundamentals of Communicative Deviatology*. Lviv: Svit (in Ukr.).
- Batsevych, F. S. (2000). *Fundamentals of communicative deviatology*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka (in Ukr.).
- Bilodid, I. K., ed. (1970–1980). *Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).
- Vynnytskyi, V. M. (1984). *Emphasis in the modern Ukrainian language*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukr.).
- Leshchenko, T. O. (2021). Contrast and real competence models of modern dentist's speech personalities. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii: Filolohiia, 48, 1, 85–88 (in Ukr.).

Leshchenko, T. O. (2018). Stomatological scientific discourse: native ukrainian terms vs. terms-internationalism. *Molodyi vchenyi*. № 9.1 (61.1), 69–74 (in Ukr.).

Leshchenko, T. O. (2016). Stylistic identity and role of the language as a determinant of the scientific text. *Visnyk problem biolohii i medytsyny*, 1, 2 (127). 140–146 (in Ukr.).

Pentyluk M. (2018). Grammatically correct speech as a basis for preventing communicative deviance. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Seriia «Filolohiia»*, 68, 124–131 (in Ukr.).

Potebnia, O. O. (1985). Aesthetics and poetics of the word. Kyiv: Mystetstvo (in Ukr.).

Khokhriakova, L. F. (2015). Accentuation norm is one of the main categories of orthoepic culture of a lawyer's professional speech. *Aktualni problemy nauky ta osvity: zb. materialiv XVII pidsumk. nauk.-prakt. konf. vykl MDU*. Mariupol: MDU (in Ukr.).

Статтю отримано 24.01.2022

Tetiana Leshchenko, Maryna Zhovnir

FEATURES OF THE NORMATIVE WORD STRESS OF THE DENTIST'S PROFESSIONAL VOCABULARY

The professional language of health-care professionals, in particular dentists, falls within the purview of the authors of the article under consideration. Based on the results of the examination of the theoretical and methodological foundations of the language of the academic sphere standardization and taking into accordance general study of discursive fragments, as well as observation of oral scientific speech, the state of observance of the norms of word stress in the field of dentistry has been investigated. The paper emphasizes that the correct usage of accents is essential. Additionally, the importance of the correct and normative interpretation by the researcher of scientific facts, the latest theories and hypotheses has been noted. The theoretical and methodological foundations of the standardization of the language of science has been highlighted, and the specifics of stress in the vocabulary of dental discourse has been analyzed. In addition to this, the specifics of normative and non-normative word usage in modern written scientific speech have been interpreted.

The authors of the article also attempt to analyze the scientific speech of the dental field, describe the characteristic features of the emphasis of the professional language of dentists, and present in details the most common accentuations and mistakes in their professional speech. Furthermore, cases of incorrect and inappropriate usage of professional terms stress have been compared and characterized. Based on the analysis of the source material, normative options for the accentuation of high-frequency terminology units in the dental industry have been proposed. The expediency of analyzing the correspondence of dental scientific speech to the basic communicative qualities of speech, accent, and lexical, grammatical and other norms of the modern Ukrainian literary language has been done. The research has been presented within the anthropocentric scientific paradigm. The work uses both general scientific (induction, deduction, analysis, synthesis, observation, comparison, generalization) and linguistic methods and techniques proper.

Key words: dental discourse, language norm, accent norms, stress.